

ОСАМ ДО САДА НЕПОЗНАТИХ ДОКУМЕНАТА ИЗ ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА

Када је Србија 1813 године, после деветогодишње жестоке и тешке борбе за народно ослобођење и унутрашње државно уређење, пала под турску власт, пропале су и архиве свих њених младих установа. Непуне две године после тога Србија је поново ускрсла, али њене уништене архивалије неће, нажалост, никад више угледати светлост дана. Због тога ће многи догађаји и дани страсног и бујног пулсирања њеног унутрашњег живота остати за сва времена непознати или нејасни и загонетни.

Добивши аутономију 1830 год., Србија је почела бржим темпом да се развија на свим пољима државног и друштвеног живота. — Преживели борци оба устанка причали су спокојно и одушевљено своје успомене из сећања и мучних дана Србијиног васкрсавања. „На крају прве десетине година, проведене у потпуном уживању скупим трудом стечене слободе (1830—1840) силно се уздигао интерес за све тегобе и неприлике којима се та слобода започела.“¹

У то доба је живео у Србији, од 1837—1846 год., Јован Хацић, учен и културан човек, „поради устројавања државног живота и сачињавања закона и уредба“, па га је вукла жеља „да се дјела српска истинито повјесницом осветле и потомству предаду“. Зато је ревностно скупљао грађу, „и није ни једног знатнијег Србина у Србији од Кара-

ђорђева или Милошева времена било, који није са мном — вели Хацић — у додир дошао, и неби мени од новијих догађаја што или устмено саопштавао, или каквих историјских података давао. Све сам ја то скупљао и остављао као грађу за изграђивање повјестнице српске“. Нажалост, сва је та грађа пропала 1849 год., кад је Нови Сад бомбардован.² Па зар то није тежак удес српске историје? — Иако се, због свега тога, упорније наставило с прикупљањем растурених докумената, аката, писама и других забележака из Првог устанка, с писањем успомена и сећања из тога доба и издавањем свега тога на свет и с ове и с оне стране Саве и Дунава, ипак је, при свем том, наш научник Стојан Новаковић, оцењујући изворе за историју Првог устанка, уочи његове стогодишњице написао ово: „Још ни данас, сто година од почетка Првог српског устанка, нису предани јавности свеколики извори из којих се поуздано може изучити тај политички покрет“.³

„Да би се потпуно сабрали сви извори и тиме створила могућност да се склопи потпуна историја васкрса државе српске — наставља исти писац — требало би издати што пре оно што још има оригиналне нештампане архивске грађе, аката, докумената и извештаја који се тичу Првог и Другог устанка...“⁴

¹ Јован Хацић, *Устанак Србски под Црним Борђем* — прве три године ратовања, Н. Сад 1862, Предговор.

² Ст. Новаковић, *Устанак на дахије*, 1.

⁴ *Ibid.*, 35.

¹ Стојан Новаковић, *Устанак на дахије* 1804, Београд 1904, 30.

Атестат.

Ја доде подписати Атестат да сам Гђа Милоша Урошевића сам
 сам како ја у Уласу Београда и податимејој мени Команданту
 менаџера Гђа Јована Петровића за Радника Београда који самод
 јој издрже посредник од јави које ја усвоје даје примити сам; како
 ја овде подписати у Београду и пред сакупом Гђа и држав
 радника издржити мени. — Да ја сам наоде ова Комисија сарађује
 сам никог друштва инакши Београда примити и сам Гђа Милоша
 Урошевића, по одредно мени Мени 10^{ти} мени сам Гђа Јована
 Петровића Радника примити сам и сам се: како самод и мени моја
 које ја мени дамо у Уласу Београд од Београдског Команданта
 и сам сам Београдског мени; — да ја сам од сам мени мени
 Београда од Гђа Милоша Урошевића примити и примити
 сам и које мени сам наоде у Гђа Драгана Милоши,
 мени и Гђа Јована Радника, и које сам посредно држе
 од Београдског Београда од Комисије, ома од сам, и сам
 мени моје сам Гђа Драгана и Радника издржити
 мени, дамо у Београду 19^{ти} Јуна 1887 —

(М: М) Милоша Петровића
 Командант од примити Београда

Сл. 1 — Факсимил атестата (онодобна копија) Милоја Петровића Милошу Урошевићу о при-
 мљеним еспама (Град. држав. архива у Београду, Земунски магистрат, 1807, Ј. 1530 Прилог)

Некојер је дод подписао Овакогъ свѣдѣнѣ о својој личној анал
 стѣ, како Овакогъ свѣдѣнѣ о својој личној анал
 него поверљивѣ и овакогъ власти Белградскѣ.
 у Белградѣ $\frac{14}{29}$ Јуна 1807
 М. Јагенић Кош Белградскѣ

Сл. 1а — Крај првог документа (сл. 1)

Данас, педесет година после писања тих речи, стање је много боље и утешније. Штампане су многе књиге и читави томови докумената, извештаја и петиција из страних архива, који бацају јаку светлост на многе догађаје и личности Првог српског устанка. Надамо се, а има и доказа, да се на томе неће стати. У Вечу, Петрограду, Москви, Букурешту, Будимпешти, а особито у Цариграду и другим мањим местима, имаће још много посла наши научници — истраживачи, историчари — чији ће рад, напослетку, употпунити многе странице Првог устанка, расветлити многа питања и разјаснити многе поступке устаника и њихових старешина.

Нема сумње да ће и стопедесетогодишњица Устанка донети своје прилоге за правилније схватање и дубље проучавање тог нашег великог покрета — Прве српске револуције.

У то име, као скроман прилог, објављују се и ови документи, досада непознати, из архиве бившег Земунског магистрата, најстаријег и најважнијег архивског фонда Државне архиве града Београда.

Између Земуна и српских устаника биле су врло живе и важне везе. Земунска Војна команда је будно пратила

развој ратних и политичких прилика у Србији, преко ње су устаничке старешине и власти одржавале везу са Земунским магистратом, па, према томе, није ништа чудновато што се у магистратској архиви налазе ова оригинална документа. Било их је вероватно и више, јер се помињу у магистратским актима, али их данас више нема.

Објављујући их, прво савременим правописом, са факсимилима на крају, ми само жалимо што их нема више.

I

Атестат

Ја, долу подписати, атестат дајем господару Милошу Урошевичу од себе како ја, у име целе Нације и по заповести мојега верховног Коменданта, господара Георгија Петровића, различите јеспаве који нашој Нацији нужно потребити јесу били, које ја у свако доба примио јесам; на које ја, овде подписати, у свако доба и пред сваким судом по здравој разуми осведочити могу; да ја, од како се ова Компанија содружила, од никога другуга никакви јеспави примио нисам кромје господара Милоша Урошевића, но последњу лађу месеца декемвра 1806 лета од господара Димитрија Радковича примио јесам, и више не;

како такођер и писмо моје које је мени дато, у име Народње от верховног Коменданта и от сви поглавара наши: — да ја полну власт имати могу јеспаса от господара Милоша Урошевича примати и примао јесам, и које писмо сад находи се у господара Драгутина Милутиновича и господара Димитрија Радковича, и које, ако потребно буде, при закључивању рачуна помежду Компанијом, свака власт и суд писмо моје от господара Драгутина и Радковича цитирати може.

Дано у Белиграду, 17/29 јулија 807 —

(М. П.)

Милоје Петровић
пономошчник од примљенија јеспаса

Такођер ја, долу подписати, знаном чиним свакој високој власти, како атестат овај у присуствују (sic) мојем начињен јест, којего потврђуем с печатом власти белиградскиа.

У Белиграду, 17/29 јулија 807

(М. П.)

Младен, ком [ендант] белиградски

Иако копија атестата Милоја Петровића, ондашњег „војводе над бећарима и над Београђанима“, овај докуменат је врло важан, јер сведочи ко је и од кога примао „различите јеспасе који нашој нацији нуждно потребити јесу били“.

Пре свега, која су то лица што се у атестату помињу, каква је то компанија и какве је еспасе лиферовала?

Милош Урошевић, „који се и Кавадарцем презивао, јербо је родом из села Кавадара, нахије крагујевачке“,⁵ био је син Обрада Урошевића, имућног трговца осамдесетих година XVIII в. у Јагодини. Без довољне имовинске и животне сигурности, а осећајући да може доћи до рата између Турске и Аустрије, Обрад је оданде, пре Кочине крајине, пребегав с породицом у Срем, где је владао правни поредак и било више личне и имовинске безбедности. Прво се настанио у Сусеку, а после неколико година преселио се у Земун и ту се готово до своје смрти (22. I. 1800 г.)

⁵ Л. А. Баталака, *Историја српског устанка*, Београд 1898, 140.

бавио марвеном трговином.⁶ Неки подаци говоре да се у Шумадији знало за њега, што значи да је имао везе са онамошњим свињарским трговцима. Одличан познавалац прилика и људи у Земуну и широј околини, као и оних у северној Србији, мајор Митесер, Земунцац по рођењу, за Обрада вели да се је „како пре тако и за време последњег рата (1788—1791 г.) и након њега с неизмерном ревношћу био посветио интересу нашег превишњег аустриског царског дома, а из љубави према овом царском крају, оставивши свој дом и имовину, емигрирао у Земун“.⁷ Нема сумње да је млади Милош био под упливом свога оца код кога је изучио трговину и по очевој смрти ју је наставио. Преко оца је упознао све његове пословне пријатеље, како у Шумадији тако и у Срему, и одржавао с њима везе. Чак га је и очева смрт затекла у Србији, кад је био по уносном трговачком послу. Био је јединац у оца, а имао је тада 25 год. живота.⁸

У Земуну је живело доста људи који су били родом из Србије. Ван сваке је сумње да их је многе познавао а исто тако да је чешће прелазео у своју некадашњу отаџбину.

За Милоша поменути Митесер вели, да је, као и отац му, истим духом задахнут па тежи да ту оданост и љубав према свом монарху докаже па се зато још више залаже, нарочито од 1804 год., када се српски хришћани дигосе противу дахија и јаничара. Као познаваоца српских прилика и српског начина мишљења, Милоша је прво Женеин, командант Славонске генералне команде у Петроварадину, изабрао, поучавас и упућивао да српску нацију „штимује“ за интересе аустриског царског двора и да спречава српске сирове ратнике да не буду од штете царско-краљевском пограничном становништву. Ту политику с Милошем је наставио и барон Симп-

⁶ Градска државна архива у Београду (ГДАВ) — Земунски магистрат (ЗМ), 1805, II, бр. 500.

⁷ А. Ивић, *Списи бечких архива V*, 82.

⁸ ГДАВ — ЗМ, 1800, J, бр. 55.

шен, наследник Женеинов. Милош је све тајне налоге испуњавао с најстрожијим ћутањем, генералним командантима, као и војним командантима у Земуну, подносио је верне извештаје, и с времена на време преко својих људи, које је слао у Србију, долазио до важних тајни. Кратко речено, Милош је, као прави верни царско-краљевски поданик, с одушевљењем и најискренијим осећањима брижљиво потпомагао све оно што је добро за аустријску Монархију, а радио да отклони све што је зло и што је могло на граници Монархије бити штетно. Упорно је настојао да српски народ и његове старешине — војводе, нарочито војвода Карађорђа — придобије, тако да своје жеље усмере аустријском царском дому — да дођу под његово покровитељство. Напоследку, Митесер вели у истом извештају да му је Милош обећао да ће се сав посветити тако добро започетом послу — да Србију преиначи у аустријско-царску провинцију.⁹

Српска политика ослањања на Аустрију у борби противу Турске била је постала традиционалном. Срби су се стално надали да ће им аустријски цар помоћи да се ослободе од Турака, па да после, живећи самосталним државним животом, буду хришћански грудобран према њима, што би било од велике користи и по саму Аустрију. Међутим, кад су Срби јасно увидели тежње ове силе, да у Србији српском крвљу турску власт замени својом влашћу, они су били много опрезнији и неповерљивији према њој и чували је се, нарочито после Свиштовског мира, а још више по избијању Првог српског устанка.

Као што смо већ видели, Милош није био Србин тога кова и гледишта. Као аустрофил, он је вукао на супротну страну и отишао толико далеко, да је сасвим јасно што је постао не само *persona grata* код барона Симпшена, него је љубазно приман и у аустријском царском двору.

То су врло добро знали меродавни фактори устаничке Србије, али су исто тако знали и то да им баш такав Ми-

лош може много помоћи у приликама у којима су се налазили, па су због тога с њим одржавали најбоље везе. Нема сумње да су били свесни Милошеве шпијунске улоге, али су за то, нарочито Карађорђе, били опрезни колико је било потребно.

Како је Милош био у добрим односима и с митрополитом Стратимировићем, а овај је будно пратио развој прилика у Србији и утицао на правац спољне, а донекле и унутрашње политике устаничке Србије, није искључено да је и он деловао на овако држање устаника према Милошу. На то наводе чињенице што је Стратимировић био у одличним односима са генералима Славонске генералне команде у Петроварадину.

Драгутин Милутиновић је такође био родом из Србије, можда из саме Шумадије, јер је у Тополи имао пријатеље и сроднике.

Није нам познато кад је Драгутин пребегао из Турске у Аустрију, али га у Алфаветском регистру Земунских кућевласника од 1794 год. налазимо као марвеног трговца и власника куће пописане под бројем 321,¹⁰ а у другом таквом регистру из 1796 год. видимо га као власника друге куће.¹¹ Нешто доцније, 20. X. 1803 год., купио је кућу, која се налазила у Бежанијској ул. бр. 367, за 1350 ф.¹² Из једне записничке изјаве од 8. XI. 1803 год. дознајемо да је купио виноград од 5½ мотика, код „Кужног гробља“, за 400 форинта.¹³

Те чињенице јасно говоре да је Драгутин располагао већом количином готовог новца кад га је улагао у непокретну имовину. Дакле, уочи самог Првог српског устанка, био је имућан марвени трговац у Земуну.

Ван сваке је сумње да је са завичајем одржавао трговачке и друге везе. Био је чак и Карађорђевог побратим. — Концем јула 1803 год (по старом к.) —

¹⁰ ГДАБ — ЗМ, Алфавет регистар земун. кућевласника за 1794 год.

¹¹ *Ibid.*, Алфавет регистар земун. кућевласника за 1796 год.

¹² ГДАБ — ЗМ, 1803 ф. X П. бр. 29.

¹³ *Ibid.*, 1803 ф. XI П. бр. 15.

⁹ А. Ивић, *Списи бечких архива V*, 82/83.

вели Гаја Пантелић — „дође Драгутин, трговац из Земуна, који је тамо побегао од Даија, Ђорђевој кући. . . Драгутин се бавио у Тополи два три дана и ту се договорио и обећао да ће из Немачке додати артије, конаца, барута, олова, кремена, пушака, топова и што год војска треба, и ту угодише, да му у том послу помогне Милош Кабадарац који је с отцем Обрадом и с овога синовцем Милосавом био такође утекао у Немачку. — И ово су они одма почели додати и набављати, осим једини топова, које су доцније додали. — У овом договору с Драгутином нико други, није био, но Карађорђе и кнез Матија (из Тополе). А за ово сам знао ја и мој старији брат Јевта, што нам је Драгутин био пријатељ и сродник, и частио се онда у нашој кући. Побратими су били Карађорђе и Драгутин“.¹⁴

То је најстарији помен где се на истом послу помињу Милош и Драгутин, лица из овог атестата, као будући лиферанти ратног материјала доцнијем војду Првог српског устанка.

Драгутин и Милош су били кумови и то их је још више везивало и одржавало у добрим односима, али само до почетка 1807 год.

Димитрије Ратковић је треће лице које се помиње у предњем атестату. У извештају (од 9 фебруара 1807 г.) пуковника Перша, команданта Војне команде у Земуну, барону Жененину о сумњивим лицима у Земуну, стоји да је Димитрије по рођењу Далматинац.¹⁵ Из једног Димитријевог саслушања видимо да је родом из Албаније, а из другог од 1803 год. дознајемо да је из Бара у црногорском Приморју („zu Bar in der Wallachei gebürtig“) и да је „као седмогодишњи дечко дошао у Земун.“¹⁶ Ово је најтачнији податак.

Радосав и Димитрије — браћа Марковићи, били су још у доба Кочине крајине трговачки помоћници у радњи својих рођака браће Ратковића — Алексе

и Филипа, земунских трговаца. Алекса Ратковић и Филип, фирма колонијално-бакалске робе, имали су врло разгранате трговачке везе. За њих се знало не само у Н. Саду, Осеку и Љубљани, него и у Трсту, Бечу, Пешти, Темишвару, Галцу и Цариграду. Кад су они почетком последње деценије XVIII в. преминули, браћа Марковићи су преузели њихов посао, одржавали везе с многим њиховим пословним пријатељима, па су због тога уз своје додали и њихово презиме. Отуда Марковићи друкчије Ратковићи и обратно. Димитрије се чак оженио Алексином удовицом и тиме побољшао своје материјално стање. Јанко Хаџи Батут, земунски трговац, купио је почетком јуна 1795 год., на јавној лиценцији Алексиној кућу за браћу Марковиће по цени од 15.222 ф., што је у оно доба била знатна сума. Купци су одмах положили 5.222 ф., а остало су постепено отплаћивали.¹⁷

На освитку XIX в. браћа Марковићи односно Ратковићи били су имућни и познати земунски трговци. Радосав је 1800 год. продао Хаџи Мустафи-паши брашна за 16.855 гроша, али паша није тај новац исплатио за свога живота, него је по његовој погибији аустриски посланик у Цариграду интервенисао на Порти да се тај износ Радосаву исплати.

Радосав је преминуо 11 фебруара 1804 г. у најбоље доба свога живота, уочи самог почетка Првог српског устанка.

У то време Димитрије још више избија на површину, а концем пролећа или почетком јуна улази у компанију с Драгутином Милутиновићем и Милошем Урошевићем за лиферацију оружја, муниције, ратних потреба и хране Карађорђу и устаницима, а са другим трговцима из Земуна извози брашно у Београд Турцима све до јесени 1805 год. Тада престаје да извози храну Турцима, јер Сулејман-паша, тадашњи гувернер Београда, и Гушанац Али-ага, командант београдских крцалија, нису били у стању да исплате ни до тада им излиферовану храну, него су давали у залогу своје драгоцености и ствари за

¹⁴ Гласник Друштва српске словесности (ДСС) II, 254.

¹⁵ А. Ивић, Списи бечких архива V, 172.

¹⁶ ГДАБ — ЗМ, 1804 J. 1877.

¹⁷ ГДАБ — ЗМ, 1795, Дел. прот. 335.

њу, а то се Димитрију није свиђало. Отада води спор с њима и ради противу њих.¹⁸

Премда се Карађорђе, као што смо већ видели, још почетком августа 1803 год. договорио с Драгутином Милутиновићем да му овај испоручује оружје, муницију и друге ратне потребе; иако се он одмах после избора за војска код Остружнице, на левој обали Саве, договорио с Милошем Урошевићем о хитнијој и већој лиферацији муниције, што је овај брзо и учинио, ипак је све то било недовољно, особито с пролећа 1804 год., када се устанак нагло разбуктао и обухватио скоро цео Београдски Пашалук.

Кад су устаници почели с опсадом Београда, било је још јасније да је потребно доста оружја, а још више цебине. Ова се сваког дана трошила, па ју је требало стално добављати. Ради тога је било од преке потребе да се створи неко јако друштво богатих и угледних пречанских трговаца, које ће се обавезати на стално и поуздано снабдевање устаника, а пре свега војске која је опседала Београд, свим потребним ратним материјалом. Тако је дошло до образовања компаније, о којој је реч у наведеном атестату.

Добивши позив од Женеина да дође у Земун на преговоре с дахијским изасланицима, Карађорђе је наредио Јанићију Ђурићу, своје лично секретару, да напише писмо „за свако окружје да пошље свога старешину у Остружницу на скупштину и на договор...“ о том преговору и другим питањима. „Кад се таква писма отправе, позове он (Карађорђе) неке главне Србе трговце и пријатеље српске (из прека), да и они дођу на скупштину у Остружницу, који и дођу како ти: прво Милутин Топал, Милош Урошевић, Димитрије Ратковић, и ту они учине договор с Карађорђем, да се њи три узму у компанију да добављају Карађорђу све потребе војне, како ти: барут, олово, артију, топове, ђулета и рану... Ови се зареку и уве-

ре Карађорђа, да ће се они старати за све што [је потребно] и колико је више могуће. Карађорђе обећа им плаћати и добар проценат давати... Ови се обећају, да ће неким средством умолити генералкомандирендере варадинске и да ће ји подмитити, и баш из града Варадина узимати војене потребе и нам тајно доносити у Остружницу...“¹⁹

Овој „кунпанији“ није се обраћала пажња у нашој историографији. Она је стварно постојала од остружничке скупштине (почетком маја 1804 г.) до почетка 1807 год., о чему сведочи и овај атестат. Топал Милутин у наведеном цитату није нико други до Драгутин Милутиновић, јер је он с другом двојицом био у компанији, а у актима и књигама Земунског магистрата нема ни помена о Милутину Топалу.

Кад су 22 фебруара 1805 год. „сви поглавари и општина и нација целе Србије“ слали Милоша Урошевића, „вернијега не дознајући“, и Драгутина Милутиновића, чланове поменуте компаније, аустриском цару да му изнесу стање и страдање српскога народа и да га замоле да му буде на руци, да га не оставља у несрећи него да му помогне у „свакој прилици“, они истичу да им је Милош „од толико година познат“ и „ми данаске наше сердце и жалосно уживљеније њему одкрисмо и његовом ортаку Драгутину Милутиновићу, који и он ваш подајник јест, и на другога се ослонити не смедосмо нити пак поверовати могосмо.“²⁰ Ови ортаци су, по свему судећи, ишли у Беч да измоле дозволу за набавку оружја и ратног материјала из државних магацина за испоруку српским устаницима.

Нешто доцније, 18 јуна 1805 г., старешине српских устаника моле Женеина да се смилује и дозволи да им тројица земунских трговаца — Милош Урошевић, Димитрије Марковић и Драгутин Милутиновић — пошаљу потребну муницију и то колико је могуће више и што брже.²¹

¹⁸ Гласник XV, (ДСС) IV, 149/150.

²⁰ А. Ивић, *Списи бечких архива* II, 47/50.

²¹ *Ibid.*, 130.

¹⁸ ГДАВ — ЗМ, 1818, П. бр. 1159.

Налазећи се у опсади и врло великој невољи и оскудици у Београду, Сулејман-паша је 1 августа 1805 год. писао из Београда Женеину и молио га да издејствује код свог цара дозволу да може да купи од царско-краљевског трговца Димитрија Ратковића (alias Марковића) јако потребну количину од 600.000 ока разних житарица и брашна.²² А кад је 27. XII. 1805 год. морао да се извињава Женеину што су његови људи, налазећи се у очајном стању и глади, отели четири лађе (с храном) аустријских поданика, Сулејман-паша баца сву кривицу на Димитрија Ратковића-Марковића што се не само није држао уговора за лифероване хране, иако је имао и пасоше за довоз исте, него је често све друге трговце задржавао и спречавао да се прихватају тих испорука. Шта више, он је у вези и споразуму са српским устаницима, и доказано је да им је стално слао не само животне намирнице него и муницију и друге ратне потребе.²³

Поменути пуковник Перш, у већ цитираном извештају Женеину од 9 фебруара 1807 г., за Димитрија Ратковића вели: „Од почетка српских немира, он је, у друштву с Милошем Урошевићем и Драгутином, имао различите трговачке послове са Србијанцима; кажу да још има од њих да тражи знатне суме.“²⁴

Из већ наведених чињеница се види да је компанија радила врло живо.

„Пред узетак Београда — прича Гаја Пантелић — дођоше Драгутин и Милош из Земуна на Врачар и Господару Ђорђу и Младену шануше: ишту Немци паре за џебану и притегли нас за паре“. Ту се старешине договорише и послаше Алексу Дукића који „отиде по вилајету и сакупи 1.100 волова и то се даде“. — „Доцније, су и свиње узимане, од сваког на 20 (свиња) по једно свињче — за џебану. Неком је запало седам ведрова и више.“²⁵

²² Ibid., 153.

²³ Ibid., 227/28.

²⁴ А. Ивић, Списи бечких архива IV, 172.

²⁵ Гласник (ДСС) II, 263/264.

Из овог навода се види да су компаниони за своје ратне испоруке добијали стоку. То није било стално, али је врло често. На овој су стоци и зарађивали, али су доста и губили.

Ови ортаци нису сав свој новчани капитал уложили у овај заједнички посао, него само по извесну суму, а са осталим својим капиталом радили су како су сматрали да је најкорисније.

У једном свом тестаменту, написаном концем децембра 1807 год. пред полазак за Србију, Драгутин Милутиновић наводи како је, још док је био у ортаклуку с кума-Милошем и Димитријем Ратковићем, уложио 25.000 ф., а по толико и сваки од њих, и да су после добили зараду по 26.666 ф. Дакле, уложили 75.000 ф., а добили 79.998 ф.

„После овога рачуна имали смо и ја и кума-Милош, продужује Милутиновић, трговину у Сервију давати у јеспалу који је нама познати 109.000 гроша, па после други транспорт за Биоград издадосмо у јеспалу кад се удари на Биоград — 34.000 гроша, свега 143.000 гроша. На овој суми имамо провита 40.000 гроша.“²⁶ Из овог јасно избија који је то „јеспал“ испоручен устаницима „кад се удари на Биоград“. Лиферација оружја, муниције и осталог ратног материјала није била јавна, па се због тога и не наводи право име тих „јеспала“ које је Милоје примао у „име целе нације“.

Као што се види, зараде су биле врло велике. Процент се пео од 30—100% и више, јер је потражња муниције, нарочито топовске, била врло велика и хитна, и тражила се „па ма колико скупа била“. У то доба је дух материјализма био врло јак и мислило се само на зараду и богаћење. Међутим, баш ти нагло обогаћени трговци врло брзо су и пропадали.

У већ цитираном тестаменту Милутиновић је навео да су компаниони, док су били у компанији, имали штете на тим свињама из Србије које су примали за испоручени ратни „јеспал“, и то

²⁶ ГДАВ — ЗМ, 1816, J. 16.

по 24.000 ф. на сваког, што чини укупну суму од 72.000 ф.

Нешто због ових губитака, нешто због Милошеве грамзивости, а особито због Милошевог претераног аустрофилства, компанија је почела да се распада, нарочито после пада Београда у српске руке. Прво је изишао Д. Ратковић, а убрзо затим је међу члановима бивше компаније настао велики и дуги спор због непречишћених међусобних рачуна и потраживања.

Да је Милош био најактивнији члан компаније, да је он највише добијао из државних магацина ратног материјала за испоруку устаницима²⁷, о томе нема сумње, а овај атестат је и изразити доказ за то, и у томе је његов посебни значај.

Кад Милош, напослетку, није успео својим радом и настојањем да толико придобије Карађорђа и остале велике устаничке војводе да уступе Београд Аустрији и да приведу Србију под окриље аустриског црног орла, он је пао у немилост, па чак и у затвор, „као жртва“ тих аустриско-српских односа, и једва је успео да се некако ишчупа од потпуне пропасти.

II

Долу подписани дајемо свидјетелство, да показатељи сего писанија, поданици царски, Јован Петровић, ковач, и Михаил Нађ, колар, по пасошу високославног ц. к. Генералкоманде, у Србији, за потребу свога заната прошедше године до месеца јануара настојашће године, с нашим допуштењем секли су грађу и палили ђумур и чрез речено време никаквога другога посла делали [нису] нити су се у какву другу шпекулацију и послове упуштали, но само за свој занат собствени старали се и трудили, и чесно и мирно обходили. За бољше веровање њиово потврђујемо ово свидјетелство и нашим печатом.

Дано у Београду 1. фебр. 1808.

(М. П.)

Правителствујушчи
совјет н. сербски

²⁷ Гласник Истор. друштва у Н. Саду, 1939, књ. XII, 225/226.

Ово „свидјетелство“ Правителствујушћег Совјета дато 1/13 фебруара 1808 год. Јовану Петровићу, ковачу, и Михаилу Нађу, колару, обојици из Земуна, од велике је важности. То је једини оригинални докуменат из кога се види тачно време једног Јовановог боравка у устаничкој Србији.

Родом из Својнова (бив. Јагодински округ), Јован Петровић је, по очевој смрти и материној преудаји, уочи аустриско-турског рата (1788—1891) пребегло с неким својим течом у Аустрију и ту се после уписао у добровољце. Тада му је било око 15-16 година. Још у току рата је Јован, поред једног мајстора, учио ковачки занат, по рату га је само усавршио и, доселивши се у Земун, 1798 г. добио мајсторско право и отворио своју ковачку радионицу у предграђу Земуна.²⁸

Неколико година доцније, 1803, дошао је из Панчева у Земун Михаило Нађ,²⁹ колар, и отворио своју коларску радионицу, по свој прилици, крај Јованове ковачнице, да би боље радили, јер су та два заната везана један за други.

За време Првог српског устанка Ј. Петровић је „често прелазео у Србију и, занатом својим, чинио српској војсци велике услуге: окивао је оне трешњеве топове којима су се Срби, у прво време, служили, а и друго им је оружје оправљао.“³⁰ — У једном писму од 8. VI/26. VI. 1810 год., Карађорђе му, између осталог пише: „...ја признајем и похваљујем труде ваше к народу оказане; не заборававам и на Мишару 1806 г. што сте заслужили; занатом вашим ви сте заиста народу велика благодарјанија учинили, на које ја и потомци наши велико вам благодарити будемо“.³¹

С јесени 1807 год. затражили су Јован Петровић и Михаило Нађ пасоше од Славонске генералне команде да иду у Јаково у Србији (nach Jakovo in Serbien): Јован да сече дрва и пали ђумур, а Михаило да сече грађу за своју колар-

²⁸ ГДАБ — ЗМ, 1798, ф. XIII П. бр. 31.

²⁹ ГДАБ — ЗМ, 1803, ф. XII П. бр. 44.

³⁰ М. Милићевић, *Поменик*, 259.

³¹ *Сербска пчела* V (1834 г.), 143.

Воюју одишом дамо Свѣдѣство, да она војска
 Свѣдѣство подполковниѣ Карскаго Јована Петровича
 Ковача и Михайла Набу Ковача, по пасошѣ
 Соколовна К. К. Тенераккоманде у Србији
 да отишудь своимъ Воеводою президиума гвардіи
 до мѣсяца Января. наставле гвардіи, въ каки
 доушѣ сѣтѣ сѣмѣу тратѣ и оцѣмѣ тѣмѣ.
 И чрезъ рѣку Врѣне, и мѣстова изъ тога мѣста
 двѣмѣ, и ишудь у каубу друту. И президиумѣ
 и воюла и пунѣмѣ. Но само за свои за
 каки Собствѣннѣ сѣмѣмѣ и оцѣмѣ
 и ишудь и мѣсто отъ каубу. За доушѣ
 Шрѣвѣмѣ каубу полѣтѣмѣ обо Свѣдѣ
 стѣмѣ и какимѣ Крѣвоуѣ.
 Сѣмѣ у Београда К. К. 1808.

 Градѣмѣ Сѣмѣмѣ
 Собствѣннѣ К. Крѣвоуѣ.

Сл. 2 — Факсимил свидјатељства Правителствујушчег Совјета Јовану Ковачу и другу му Михаилу Набу (Град. држ. архива у Београду, Земун. магистрат, 1808, Ј. 540. Прилог)

ску радионицу; поред тога, да наплате и неке своје вересије. Поменута Команда им је издала пасоше на три месеца, рачунајући од 14 октобра те године.

Они су стварно прешли у Србију, али не у Јаково, јер оно не постоји у Србији него само у Срему. По једном извештају Војне команде у Земуну, они

су били у Београду и радили своје задатке. Да видимо да ли је то могуће.

Познато је да је Турска, на потстицај Наполеона, објавила Русији рат на концу 1806 г. Руси су гледали да одмах ухвате везу са српским устаницима што је ускоро и учињено. У јуну 1807 г. су се српска и руска војска састале, потукли Турке код Штубика и Малајнице и очистиле Крајину од Турака.

Међутим, Тилзитским миром (7.VII. 1807) између Наполеона и Александра I било је, између осталог, решено и обустављање руско-турског рата. Ускоро по том склопљено је примирје између Русије и Турске у Слобозији (24. VIII. 1807 г.), којим није обухваћена Србија, руска савезница, него само једном тајном наредбом решено „да примирје обухвати онај крај Србије где је заједнички оперисала српска и руска војска.“³²

Овакво решење је јако узбудило устанике, особито Карађорђа, који је онда „готово потпуно охладно према Русији и упућивао га на друге политичке комбинације“. Видевши своју грешку, Руси су гледали да је поправе. Иако нису успели да измене одредбе примирја, које цар није признао, ипак су вршили на Турке такав притисак да су Турци најзад пристали да не подумимају походе на Србију.

За то време су се Срби ужурбано спремали да себи обезбеде оно што им је најнеопходније — оружје, муницију и остале ратне потребе и у ту сврху су тражили спремне стручне људе за израду оружја и организацију наоружања.

Они су већ и раније радили на томе, и с пролећа 1807 г. имали су оружницу и тополивницу.³³ Једна вест од 15 маја 1807 г. Женеину, команданту Славонске генералне команде, гласи: „У Београду је пронађен један магацин под земљом, који је око 8—10 хвата дуг, а 4 хвата широк, у коме је нађено разно-

врсно оружје, справе за ливење, гвоздени механизми, старе пушке и до 80.000 ком. стрела.“³⁴

Подносећи извештај барону Симпшену, команданту Славонске генералне команде, земунски обрштер Перш 21. X. 1807 г. јавља му вести о србијанским догађајима, добивене од Милоша Урошевића, да је руски курир Георг Мисалогит донео вести из Букурешта да ускоро треба да отпочне рат између Руса и Турака, да ће Руси доћи у Србију и посетити Смедерево, Београд, Шабац. „Том ће приликом доћи с њима — извештава М. Урошевић — и радници и стручњаци који не познају само фортификационе радове, него који ће дати потребну помоћ и упутства за прављење и окивање лафета.“³⁵ У те су вести устаници веровали, јер су такве људе тражили и очекивали.

Баш у то време, што није случајно, добили су Ј. Петровић и М. Нађ помануте пасоше од наведене Генералне команде. Дакле, сва је прилика, да су потајно били позвани и да никуд даље нису ишли од Београда, него су ту у техничким радионицама показали своје знање и способности.

У свом извештају барону Дуки у Темишвару, генерал Радивојевић из Панчева 15. XII. 1807 г. пише: „Кажу да у Београду има око 30—40 занатлија од разних нација, који у арсеналској радионици преправљају старе топове, израђују лафете онако како то раде и друге државе, чак се тврди да се преливају неупотребљиви топови; кажу да је већ изливено 14 звона за Београд и манастире од покварених топова, што је вероватно“...³⁶ Ј. Т. Арсенијевић-Баталака вели за то исто време: „Совјет је сад, у договору с Карађорђем, подигао у Доњем граду београдском тополивницу и звоноливницу; јер се у граду Београдском много великих топова налазило, који, по ствари својој, нити су могли за поље, ни за горе, употребљени бити; а тако исто налазило се и много

³² Ђоровић, *Историја Југославије*.

³³ М. Вукићевић, *Из војних установа Карађорђевог времена, Годишњица (Н. Чулића), XXXI, 200.*

³⁴ А. Ивић, *Списи бечких архива IV, 551.*

³⁵ *Ibid.*, 881.

³⁶ *Ibid.*, 1052.

разбијених топова, које је све, по захтевању потребе, ваљало прелити и стварати их за настојећу потребу. — Ту су се топови за рат, и звона за олтаре Божје саливали, ту су се ђулета за топове саливала, ту су се и дрводељцима лафети за топове изграђивали и спремали; ту су се кола за возење потреба војених правила: ту су се каре и сандуци за амуницију топовску и за фишке пушчане спремали и окивали, ту су се гранати спремали, кумбаре пуниле и фишеци како за топове, тако и за пушке, спремали; ту су ковачнице установљене биле за окивање лафета топовских и за окивање кола за ратне потребе.³⁷

Тада су, највероватније, у којој од дотичних радионица били упослени Петровић и Нађ. То грозничаво спремање је настављено и доцније. Из једног Митесеровог извештаја од 25. I. 1808 г., писаног 13 јануара, дознајемо ово: Пошто ће непријатељство идућег пролећа позвано избити то се ради у београдским радионицама стално и убрзано. Уосталом Црни Ђорђе држи строго ред и дисциплину.³⁸

Пре него што је Ј. Петровићу и М. Нађу истекао рок боравка и пасоша, Нађ је прешао у Земун, отишао у Војну команду и замолио, у име своје и свога друга Ј. Петровића, да им се пасоши продуже. Актуар фон Проиц му је обећао да ће се заузети за то. Нађ се чешће распитивао, и кад је последњи пут питао фон Проица, овај му је одлучно одговорио да је за тада било немогуће продужење пасоша. Због тога су се обојица морали вратити у Земун. — Нађ је често могао да се распитује за продужење пасоша само тако, ако је био близу, ту у Београду или у непосредној околини.

У међувремену је Војна команда у Земуну известила 23 јануара 1808 г. Славонску генералну команду да Јован

Петровић и Михаило Нађ нису отишли у Србију ради онога што су навели у молби за пасош, него се „сада налазе у Београду и раде свој занатски посао, према томе, они су обманули Команду“.

Земунска Војна команда је будно пратила развој прилика у Србији, као и кретање људи из Земуна у Београд и обратно, па је, свакако, била тачно обавештена и о овим мајсторима. Зато се у ову вест не сме сумњати, иако су је поменути мајстори, из страха од казне, упорно и сложено побијали на својим саслушањима.

На горњу вест Војне команде, Славонска генерална команда је одмах, 25 јануара 1808 г., наредила Војној команди да поменуте мајсторе сматра емигрантима и да о томе извести Земунски магистрат. Добивши овај акт, земунски обрштар Перш га је одмах, 29 јануара, послао Магистрату.

Обавештени о овоме, Ј. Петровић и М. Нађ су се обратили Правителствујушчем Совјету да им изда писмену потврду о томе чиме су се бавили док су били у Србији. Тада им је Совјет написао и предао ово „свидјетелство“.

На саслушању у Земунском магистрату (од 5. III. 1808) они су негирали да су радили свој занат за време боравка у Србији, него да су радили оно за што су молили Генералну команду.

„Није истина, стоји у саслушању Нађа, да је саслушавани (окривљени) радио свој занат у Србији; то су прегласили његови другови мајстори из зависности, што је он у Србији могао да сече грађу за коларски посао, а ковач да прави ђумур, док они то нису могли да добију. Да је он у Србији радио свој занат, то би знали његови људи с којима је он бивао сваког дана, јер је он већ ради своје користи морао да гледа да се грађа насече што пре, а да би удаљавањем од њих двапут више изгубио него што би можда својим занатом зарадио; шта више, прилаже „свидјетелство“ Правителствујушчем Совјета из кога се види да нису ни он нити ковач свој занат радили, него да је он секао грађу, а његов друг палио ђумур. Напоследку

³⁷ А. Т. Арсенијевић-Баталака, *Историја Српског Устанка I*, 360.

³⁸ А. Ивић, *Списи бечких архива V*, 128.

напомиње да је он готово целу своју имовину уложио у то, и пошто није могао да добије продужење пасоша, морао је сву насечену грађу оставити у Србији, нешто због тога што је ниједан брод није могао довући, нешто због тога што му је фон Проиц рекао да мора одмах да се врати у Земун, па додаје да никад није био у затвору, а још мање да је кажњаван због злочинства“.

Исто је тако говорио и Ј. Петровић на свом саслушању. Оба исказа се слажу, тако рећи, у длаку. Јован је своје саслушање потписао читким и исписаним рукописом, а Нађа је, као неписменог, потписао Фетер, полицијски коме-сар.

Славонска генерална команда је 27 марта 1908 г. затражила извештај од Војне команде у Земуну да ли су се она два мајстора већ вратила у Земун или још у Београду праве и окивају лафете, да ли су обојица позвани натраг или је нешто друго подузимано. Поред тога, да се у извештај наведе да ли су они заиста грађани кућевласници или су само контрибуенти, и да ли у Општини земунској имају какву непокретну имовину.

Војна команда је и овај акт послала Земунском магистрату, а овај је 7 априла 1808 г. директно одговорио Генералној команди следеће: Кад је Магистрат службено пришао том питању, показало се да се оптужени већ одавно налазе у Земуну. Испитани су без икаквих незгода. Не постоји ни најмања кривица која би их теретила да су емигранти или да су се огрешили о Командино одобрење. Нису, дакле, правила ни окивали лафете, него су радили оно што им је у пасошу било дозвољено, на-име: палили су ђумур и секли грађу. Како су ови људи познати по добром и беспрекорном владању, то ће Магистрат, не обзирући се ни најмање на „свидјетелство Српског синода“, дато им за њихово оправдање, да поступи по постојећим законским прописима, чим Војна команда буде послала стварније податке или, ако их не буде с те

стране, дођу друге оптужбе противу њих овом Магистрату.³⁰

Хаџић, претседник Магистрата, одговорио је тако да би их бранио, што се види из концепта горњег одговора. На-име, једна је рука писала одговор, а Хаџић је својом руком прецртао неке пасусе и редове па друго додавао, јер му прво састављени одговор изгледао недовољно вешто написан. — Од Војне команде више ништа није долазило.

Поред тога, претпоследња реченица у „свидјетелству“: „И чрез речено време никаквога другога посла дјелали (нису) нити су се у какву другу шпекулацију и послове упуштали, но само за свој занат старали се и трудили...“ говори супротно. А и Хаџић вели да им „свидјетелство“ служи за „оправдање.“

То све доводи до закључка да су Јован Петровић и Михаило Нађ били у Београду и радили у радионицама оружја, тим пре што је Јован већ раније устаницима окивао и оправљао топове и као такав им је стално био потребан.

III

Племенити Магистрат земунски !

Ови именовани Стефан Кониц и Никифор, здјешни учитељ, принели [су] жалбу на Никола Бушака који је овуда по Срблији ски-то се и више поменуте преварио и њиову сиротињу отнео у новцу и другима стварима како гласи принагнута конта. Зато препоручујемо и полну власт дајемо г. Петру Ужичанину да у место више назначени он ту конту от Николе Бушака код племенитог Магистрата изтражити и нам писмено отвјетствованије принети имаде —:

В Смедеревском градје 10-ог априлија 808.

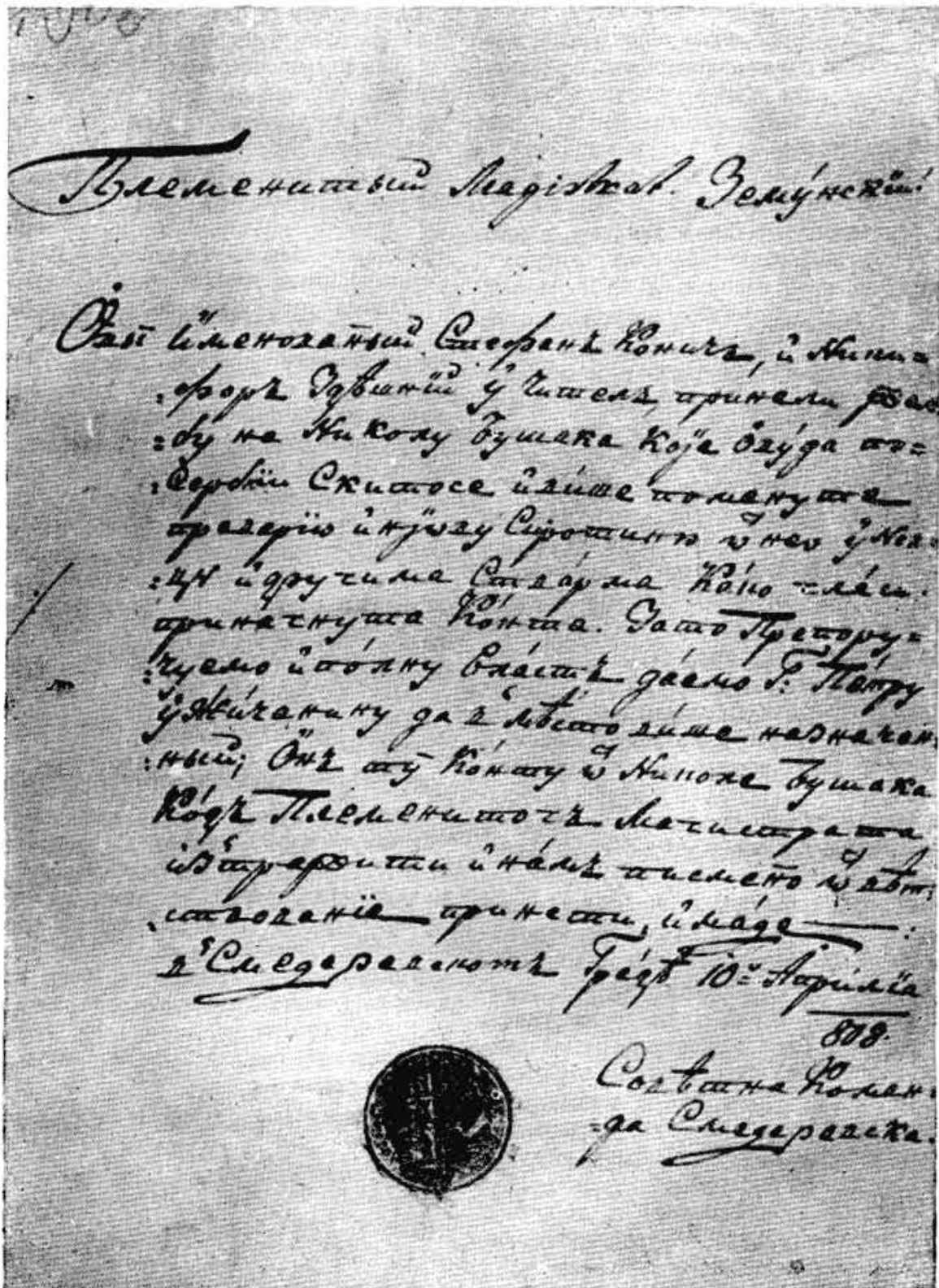
(М. П.)

Совјетна команда
смедеревска

Конта

Знато да будет колико дадосмо у готову новцу Николи Бушаку, ја Стефан, и Никифор учитељ, из Смедерева како долу гласит:

³⁰ ГДАБ — ЗМ, 1808, Ј. бр. 540.

Сл. 3 — Факсимил акта Совјетне команде смедеревске Земунском магистрату — да притегне Н. Бушака да плати дуг двојици Смедереваца (оригинал Град. држ. архива у Београду, Земун. магистрат, 1808, Ј. 627)

1 ^{во}	прими први крат [пут] у готову новцу — — — —	30 гр. — пара
2 ^{го}	паки прими други крат у готову новцу — — — —	42 гр. —
3 ^{то}	паки прими један пиштољ, кошта — — — —	20 гр. —
4 ^{то}	паки прими један фес, ко- шта — — — —	3 гр. —
5 ^{то}	паки прими један силав кошта — — — —	6 гр. —
6 ^{то}	паки прими једну нову шу- бару, кошта — — — —	6 гр. —
7 ^{мо}	паки прими једну нову мараму, кошта — — — —	2 гр. —
8 ^{мо}	потрошисмо када га тра- жисмо — — — —	10 гр. —
		Сума 119 гр. —

Ми долу писати свидјетелствујемо да јест истинито пред нами примио речене новце и те писате ствари Николаје Бушак, из Земуна, и ми наша имена подписујемо болшаго ради вјерованија.

Дано у Смедереву 5го марта 1808. год.

Јереј Георгије Попович, парох смедеревски
Јереј Стојан Миленкович, парох смедеревски

Овај акт Совјетне команде смедеревске, који је она 10/22 априла 1808 год. послала „племенитом“ Магистрату земунском, врло је важан и до сада једини познати нам њен оригинални акт с врло карактеристичним печатом.

Смедерево је у доба Првог српског устанка било врло важно стратешко и привредно место и као такво уживало леп углед међу српским градовима.

Чим је 8/20 новембра 1805 год. ослобођено од Турака, у Смедерево се одмах из манастира Боговође преселио Правителствујушчи совјет (Управни савет) највише судско, управно-политичко и уредбодавно тело устаничке Србије, и ту је остао скоро две године.

По ослобођењу Београда 6/7 јануара 1807 год., Карађорђе је Младена Миловановића, војводу и совјетника, поставио за команданта Београда, а Вула Илића, за команданта Смедерева.

Кад је на самом концу 1806 год. Турска објавила Русији рат, устаничка Србија је постала савезница Русије и много је очекивала од ове велике силе. Српска и руска војска су се у Крајини састале 17 јуна 1807 г., а свршетком

тога месеца извојевале су победу над Турцима код Малајнице. Ускоро за овим дошло је до мира између Наполеона и руског цара Александра у Тилзиту 7 јула те год., а затим и до примирја између Турске и Русије у Слобозији (24 августа).

Русија је желела да има и одржи превагу у Србији па је тамо послала за свог претставника Константина Константиновића Родофиникина, Грка, кога Срби, поред свих лепих формалности, нису дочекали свесрдно кад је дошао 14 августа 1807 г. у Београд.

Доласком Родофиникина у Београд, избило је на дневни ред и питање пресељења Совјета из Смедерева у главни град Србије. Од конца августа до почетка новембра 1807 године, Правителствујушчи совјет је, према потреби, одржавао своје важније седнице у Београду, а од конца новембра и седиште му је било у њему. „Сенат у Београду постепено се образовао и тек отприлике пре 6—8 недеља добио је прави облик“,⁴⁰ вели земунски обрштер Перш у једном извештају од 21 јануара 1808 године Симпшену, команданту Славонско-сремске генералне команде у Петроварадину.

Како је свака нахија морала имати свога претставника у Совјету, а до тада је било новоослобођених нахија које нису имале своје претставнике, тада је Совјет из Београда затражио „да и оне нахије пошаљу своје совјетнике, које (их) до јако нијесу биле послале“. Тада је Зворничка нахија (Јадар и Рађевина) изабрала и послала у Београд, у Совјет, Јефту Савића, родом из Тршића, трговца, који је знао како вели Вук „писати и читати боље од свију попова и калуђера и многијех старјешинских писара по Србији, и од самога Кара-Ђорђијева првога секретара Јанићија Димитријевића“.⁴¹ Полазећи за Београд, овај Јефто, „рођак и први учитељ“ Вука Караџића, повео је са собом и Вука који је убрзо постао писар у Совјету.⁴²

⁴⁰ А. Ивић, *Списи бечких архива V*, 112.

⁴¹ Вук Ст. Караџић, *Истор. и етногр. списи I*, 65.

⁴² *Ibid.*, 270.

Задржавамо се оволико на овом Јефти због тога, што је он био први функционер Совјетне команде смедеревске.

Како су тада совјетници у Београду „живљели доста господски, а секретари су били сиромаси људи, који нијесу имали ништа до оно мало плате, па ни она им није била одређена и постојана као совјетницима“, секретари су били принуђени да раде, поред свог редовног посла, и нешто друго. Тада је Аврам Лукић, совјетник Пожешке и Рудничке нахије, који је био тако писмен, да је једва знао „којекако написати“ своје име, узео к себи Јеремију Гагића, другог совјетног секретара, бившег земунског трговца, да му, као добро писмен човек, буде при руци. За ту услугу Гагић је „код њега и сједио и своје потребе имао без икакве плате“ (Вук).

Знајући за то, а желећи да нешто научи и прошири већ стечено знање, Вук је замолио свог рођака Јефту да и он узме исто тако Југовића, јер је још у Карловцима за њега слушао да је врло учен човек, а с њим се већ и у Совјету, као писар, био упознао. Јефто је изишао у сусрет Вуковој молби и узео к себи Југовића првог секретара совјетног. Вук је јако био радостан. То је било концем 1807 год.

„На скоро иза тога, вели Вук, мој и Југовићев домаћин, Јефто Савић, отиде са још једнијем совјетником у Смедерево, као некаква совјетна команда, да пречишћавају и расправљају некакве рачуне с оностранијем трговцима, а ја и Југовић и двоје-троје чељади, која су нас послуживала, останемо у кући сами“.⁴³

Ово је једино место у писаним споменицима из Првог српског устанка где се помиње Совјетна команда смедеревска, где се говори заправо о њеном постанку, и где се по имену наводи један од њених првих функционера.

Оснивање ове установе је било од преке потребе.

Између градова јужне Угарске и Срема, а особито Земун, као важне привредне и саобраћајне тачке, с једне стране, те северне Србије, а нарочито Београда, с друге стране, биле су одавно врло живе и разноврсне везе. Услед сложених трговачких послова и због тога непречишћених рачуна долазило је често до спорова који су трајали по неколико месеци па и више од годину дана, а то је ометало нормалну трговину.

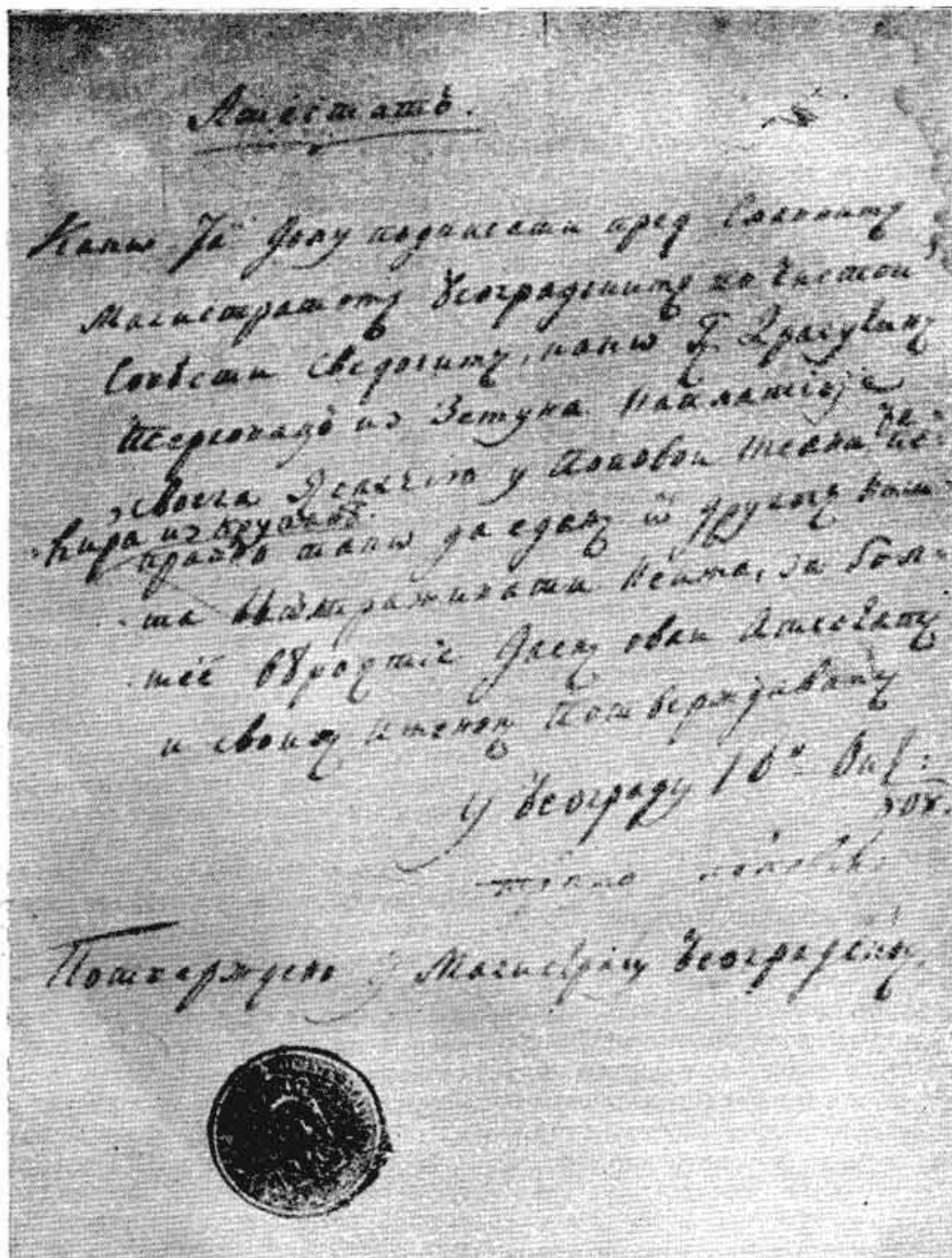
За решавање тих спорова између мешовитих поданика, тј. турских, односно српских, и царско-краљевских аустријских поданика, постојао је у Петроварадину Војни делегирани суд који је решавао такве спорове кад су се појављивали на територији Славонске генералне команде, а Војни делегирани суд у Темишвару решавао је те спорове са територије Банатске генералне команде. Но такви су спорови избијали и у Србији, кад су српски поданици оштетили кога царско-краљевског поданика, или су му учинили некакву другу неправду. Такве спорове је решавао Совјет, а интервенисао је и код суседних власти северно од Саве и Дунава кад је било од потребе.

Како се Совјет, од пресељења из Смедерева у Београд, бавио све више политичко-државним питањима и организацијом државне управе, разумљиво је што је створена Совјетна команда смедеревска за решавања таквих мешовитих спорова с царско-краљевским поданицима у Србији. Она је, дакле, била пандан Војном делегираном суду у Петроварадину.

Пропашћу Србије 1813 год. пропала је и архива Правителствујућег совјета, а исто тако и поменуте Совјетне команде, па не можемо да детаљније пратимо њен рад и прегледамо њена решавања. Из наведеног њеног оригиналног акта види се да је она функционисала.

Неки Никола Максимовић, звани Бушак, земунски кројач, човек од 36 год. старости, православне вере, отац три детета, вратив се концем 1807 год. из Пеште, прешао је крадом с неким Београђанима, почетком 1808 год., у Бе-

⁴³ Ibid., 270.

Сл. 4 — Факсимил атестата Трпка Поповића да је Драгутин Милутиновић исплатио свога пратиоца Бећира из Крупања (оригинал Град. држ. архива у Београду, Земун. магистрат, 1808, Ј. 1827)

оград да оданде отиде у неко село сво-
 ме тасту да потражи „наследни део“
 своје жене. Таст му је обећао две кра-
 ве и 6 комада свиња, али да му то пре-

баци „преко“ кад за то буде повољно
 време. Тако је он изјавио на саслуша-
 њу у Земунском контумацу 24 марта
 1808 год. — Из овог саслушања видимо

да је доиста био у Србији, а из поменутог акта Совјетне команде, односно његове конте (рачуна), дознајемо да је почетком марта био у Смедереву, где је од Стефана Конића и Никифора, смедеревског учитеља, узео новац на зајам и неке ствари на вересију. Пошто повериоци нису добили новац, који им је он вероватно обећао, они су се обратили Совјетној команди смедеревској за интервенцију. Ова је 10 априла 1808 г. опуномоћила Петра Ужичанина, који је вероватно својим послом путовао у Земун, или га је можда у ту сврху и послала, да он целу ствар код Магистрата извиди и о томе, кад се врати, поднесе Совјетној команди извештај. Земунски магистрат је примио акт, завео га и Магистратско веће је закључило да се Никола Максимовић позове 30 априла да дође у Магистрат и саслуша по тужби Стефана Конића и Никифора за 119 гроша. О овоме се ништа више не види из аката. Према томе, не зна се како је окончан спор. — Међутим, из других аката, независно од овог, види се да Н. Максимовић није био поштен човек, јер га је Јаков Савин, ћурчија из Вел. Бечкерека, 31. VIII. 1808 г. тужио што му је украо сандук са оделом и другим стварима. То је, дакле, био човек који је негде варао, а негде крао.

IV

Атестат

Како ја, долу подписати, пред славним Магистратом београдским по чистој совести сведочим, како Г. Драгутин, трговац из Земуне, наплатио је својега јасагчију у поповој меани, Бећира из Крупањ, исправно, тако да један од другог ништа изтраживати не има. За болше веројатности дајем овај атестат и својим именом потврђујем. У Београду, 16ог Окт. 1808.

Трпко Поповић

Потврђено у Магистрату београдском
(М. П.)

Овај атестат је Трпко Поповић из Београда, као сведок, дао Драгутину Милутиновићу, земунском трговцу,

16/28 октобра 1808 год., да је Драгутин доиста „наплатио својега јасагчију“ Бећира из Крупањ, „тако да један од другог ништа изтраживати не има“.

Кад је Славонска генерална команда добила од Аустриског конзулата у Травнику акт с једним преводом неког документа с турског језика, по коме Бећир-ага потражује 125 гроша од своје заостале награде (Lohn) од земунског трговца Драгутина Милутиновића, с молбом да се подуму мере да се од дужника наплати поменути износ, Команда је то послала 16 октобра 1808 г. Земунском магистрату с наређењем да се наведени дужник притегне да плати свој дуг или наведе оправдане разлоге зашто неће да га исплати.

Добивши тај предмет 24 октобра 1808 год., Земунски магистрат није могао одмах да изврши наређење, јер Драгутин Милутиновић није био код куће у Земуну. Чим се повратио у Земун, Драгутин се пријавио Магистрату и, у вези поменутог дуга, 15 новембра најавио да је он сав свој дуг „већ исплатио“ Бећир аги, као што сведочи приложени атестат Трпка Поповића, потврђен у Магистрату београдском.

Одмах сутрадан, 16 новембра 1808 г., Магистрат је, уз повратак аката, одговорио Славонској генералној команди и послао потписану Драгутинову изјаву извињавајући се да због одсутности Милутиновићеве није могао раније да пошаље тражени извештај по наведеној ствари.⁴⁴

Мора да је Бећир-ага био сиромашнији човек кад је био Драгутинов јасакчија — „лични пратилац и бранилац“.^{44а}

У приложеном преводу овога атеста за речи „својега јасакчију“ стоји „seinen Gläubiger“, тј. својег повериоца“, што је у овом случају немогуће, јер је Бећир-ага тражио своју награду (Lohn), како је то преведено из турског документа.

⁴⁴ ГДАВ — ЗМ, Ј. бр. 1827.

^{44а} Вук, Рјечник, под јасагчија.

Она

Савезу б. К. војску Јовану Добрачу

Смањење и плаћање дугова
 који су издати од Јована Добрача
 Јовану Добрачу - имаће се плаћати
 и плаће се да плаће; молимо Савезу б. К. војску
 Јовану Добрачу да се плаћа и плаће се плаће
 и плаће се плаће Јовану Добрачу
 ево је и плаће плаће Јовану Добрачу
 плаће плаће плаће Јовану Добрачу
 да плаће плаће плаће Јовану Добрачу
 плаће плаће плаће Јовану Добрачу

У Београду 23. Октобра 1899.

Правителствујућег
 Савеза б. К. војску
 Јовану Добрачу

Сл. 5 — Факсимил акта Правителствујућег Савеза који моли Земунску војну команду да притегне двојицу Земунаца да плате свој дуг Јовану Добрачи (оригинал Град. држ. архива у Београду, Земун. магистрат, 1899, Ј. 2184/2128, Прилог).

V

Из Совјета народња

на

Славну ц. к. Војену команду у Земуну!

Сима Митровић и Наста Овчар, купци земунски, дужни су на облигацију Јовану Митровићу из Добраче 14700 гроша, има већ година дана, и никако јоште неће да плате. Молимо славну ц. к. Војену команду, што би изволила стегнути речене дужнике, да плате овому Јовану горњу суму новаца, јербо је и он дужан Константину [Хадији], пивару, и Ђорђу Катани, купцем земунским којима платити не може, докле од именовати дужника новце не прими.

С високопочитанијем јесмо

У Београду, 23 септембра 1809

(5. окт.)

Правителствујушчи
совјет народа
сербског

Јован Митровић (Димитријевић) из Добраче „био је на гласу марвени трговац“ у Србији првог устанка. Из Карађорђевог Деловодног протокола види се да је под бројем 1478 био добио пасош да из Србије у Турску извезе 110 волова.⁴⁵ Али је он трговао и са Аустријом.

Из овог акта Правителствујушчег совјета дознајемо за имена неких земунских трговаца с којима је Добрача био у пословним везама и пријатељским односима. Како су му Симо Митровић (Деметар Димитријевић) и Наста Овчар, „купци земунски“, били „дужни на облигацију“ 14700 гроша, „и то већ година дана, и никако јоште неће да плате,“ Добрача је био принуђен да 23 септембра 1809 г. предузме мере преко Правителствујушчег совјета да дође до своје имовине, „јербо је и он (био) дужан Константину Пивару и Ђорђу Катани, купцем земунским, којима платити не може, докле од именовати дужника новце не прими.“

⁴⁵ Деловодни протокол Карађорђа Петровића, 1848, под бр. 1478.

Не добивши никакав одговор ни после тога, Ј. Добрача је прешао у Земун и 8 октобра 1809 г. у парлаторији Земунског контумаца, у присуству Мајера, контумац. надгледника, и Форауера, контумацког контролора, дао пуномоћ Ђорђу Катани да поднесе тужбу Војном делегираном суду у Петроварадину, као надлежном за мешовите спорове између аустријских и страних поданика, противу његових већ поменутих дужника ради наплате наведеног дуга. Ако би, ма из којих разлога, био спречен Ђорђе, да овласти место себе Константина Хадију, пивара, да га заступа за ту ствар.

Одмах сутрадан (9-Х) појавили су се у Земунском магистрату Добрачини дужници и Константин Хадија, земунски грађанин, као Добрачин пуномоћник, и изјавили ово: пошто не могу да се сложе у свођењу рачуна око једног трговачког посла са свињама, они желе да свој спор предаду изабраном суду на решење. Дужници су изабрали Петра Цика и Цину Вулка, а Хадија Нашу Хаџи Бајића и Косту Петровића (Добановчанина), а обе стране су изабрале за претседника (Obmann) Константина Стерију Диму, земун. трг., с изјавом да ће се задовољити с њиховим решењем.

Изгледа да дужници нису хтели да пристану на решење изабраног суда, јер два дана после тога К. Хадија је показао у Магистрату облигацију дужника на 14165 гр. и тражио да се стави хипотека на непокретну имовину Симе Димитријевића и Н. Овчара.

Неколико дана иза тога (16-Х). К. Хадија је замолио Магистрат да стави забрану, ради наплате поменутог дуга, на 6300 фор., што Анастас Карамата дугује Теши Богоровићу, а овај Сими Деметру, а он ће гарантовати својом кућом и другом имовином, ако би због тога настала каква штета. У исто време је замолио да се облигација Теше Богоровића на 7300 фор., која се налази код Милоша Урошевића, одмах преузме од овога и стави у судски депозит. — Забрана је одобрена и Анастасу Карамати наређено да поменућу суму без даљњег донесе у Магистрат.

Приносимъ Јаси предорѣшѣнѣ Сла
 иномъ Магистрату, дадимъ Јаси
 не люди, укасаки на царску
 Службу посланъ и Сатиномъ Еванъ
 предидиши а не некто Јатине анѣ
 у Служестрѣ, держаи то путно нѣ
 и то молитъ дадимъ скорѣмъ вре
 меномъ дадемъ Ерио данѣ въ томъ
 времени нешто даде Вагда дома
 утири на него, да нешто остане
 Славо добро прѣати, ваши въ благо
 родитѣ

У Шаси 22 Септ
 809

Еванъ вашъ покорѣнѣи
 Јанко Попови въ вѣвода
 Серийѣ

Сл. 6 а — Крај шестог документа (сл. 6)

(Ваша слава)

На

Сисоно Слѣки, Земунска Магистрат
 та, благородниѣ Господинѣ
 Магистрѣ дадимъ

У Земунѣ

Сл. 6 б — Факсимил адресе Цинцар-Јанковог писма Земунском магистрату

Видевши све то, Сима Димитријевић је био принуђен да се 21 октобра 1809 год. обавезе пред Магистратом да ће своје повериоцу односно пуномоћнику Константину Хадији платити поменути дуг у року од две недеље и то тако, што ће му дати брашно, рачунајући 21 грош за 100 ока. Тако је, најзад, тај спор скинут с дневног реда.⁴⁶

VI

Славни Магистрат и Господо, са високо почитанијем Вас поздрављајем

И обзнањујем себе, понеже да ми је толико пута писао неки мој знанац именован Јанко Николић, из Ваљевске наије, села Уба, који јест са мношвом прежда времена и ортаковао са мношвом, и сада ја шњиме ни у чему помјешаније неимам, како ми пише да неки земунски житељ именован Митар Ђинтро, који јест са мношвом ортаковао, и више реченог Јанка лађу сас јеспаном ферпотирао код мене жива. — Ако сам коме дужан, Земун од Кленка далеко није, нека изиђу на царску скелу да се пројесапимо и један другог намиримо. Јошт до данас на мене није се нико заплакао да сам нечије занео, заиста и од данас нећу.

А што на царским скелама смутњу чине и нечије за некога ферпотирају, ја имам и данас у мојим рукама до 4000 гроша, то исто могу и ја учинити, но пута није да се смутња и кавга по скелама гради и трговине са оваковма дјелама затварамо без никакве нужде. При којем ја се препоручујем славном Магистрату да би ми именуите људе у Кленак на царску скелу послали и са мношвом јесап прекинули, а не неког за мене они у секвестру држали; то путно није. И то молим, да би ми скорим временом дошли, јербо данас к томе времена немамо да се свагда дома у миру нађемо. В прочем остајем свако добро желећи вашем благородијам

У Шабцу 22 септ. 1809.

И јесам ваш покорњејши
Јанко Попович, војвода Србије

Ово је писмо Јанка Поповића (Цинцар Јанка), „војводе Србије“, које је 22/30 септембра 1809 г. послао Земунском магистрату.

⁴⁶ ГДАБ — ЗМ, 1809, Ј. бр. 2184.

И Јанко се, као и друге српске војводе,⁴⁷ и за време као и пре Првог српског устанка бавио трговином и „ортаковао“.

Да би имали што већи, сигурнији и уноснији посао, многи „пречански“, особито земунски, трговци гледали су да ухвате везе с тадашњим војним српским старешинама и да их увуку у заједничку (ортачку) трговину с њима: ови да им лиферују ситну и крупну стоку и друге сировине из Србије, а они њима потребне животне намирнице и војне потребе из Аустрије. Ако би нешто запело на српској страни, трговци су имали своје ортаке који би се заузимали да не дође до неке штете, или да се иста накнади, ако би до ње дошло. — Војводе су, са своје стране, рачунале на велику добит кроз трговину, јер су с већим новчаним средствима обезбеђивали своју власт и одржавали стечени углед; могли су држати што већи број сталних својих бећара — плаћених момака. Тако су били упућени једни на друге у ово доба натуралне привреде у Србији, која је тек сада почела јаче да прелази — баш кроз трговину — у новчану привреду.

Међутим, трговци су водили строго рачуна о сваком свом учињеном кораку, о сваком „радном“ дану и свакој потрошеној крајцари, а били су у стању да без јаче контроле од својих ортака — војвода и бимбаша — продају србијанске сировине у Аустрији и купују потребне ствари и намирнице за Србију,

⁴⁷ Коста Н. Костић, Грађа за историју српске трговине и индустрије, Споменик LXVI, 169. Он вели: „У Првом Устанку на челу устаника били су већином дотле трговци, особито трговци стоком: Карађорђе, Младен Миловановић, Милан Обреновић, Крста Поповић, Милицав Ђорђевић, Петар Добрњац, Ђуша Вулићевић, Алекса Ненадовић, Никола Милићевић-Луњевица, Радоје Божић из Чумића, Петар Топаловић, Јаков Ненадовић, Теодосије Маричевић из Орашца, Марко Тодоровић-Абдула, Илија Барјактаровић, Ранко Мајсторовић, Милоје Петровић, Јован Протић из Пожаревца, Марко Чарапић, Стојан Чупић, Хаџи-Продан Глигоријевић, Сима Марковић. Многи су се од ових првака, у колико нису били заузети народним и војним пословима, и даље бавили трговином.“

што је за војводе-ортаке бивало неприхватљиво, па је због тога морало да долази до спорова приликом свођења рачуна, особито кад се радило о већим свотама.

Цинцар Јанко је „ортаковао“ не само с Јанком Николићем, из села Уба („у Ба“ — у писму), него и с многим земунским трговцима, као што су: Сима Димитрије, Димитрије Николај и његов брат Георгије, Наста Овчар и други, па је са овима имао и спор.

Симо Димитрије, Земунац, и Димитрије Георгие, Београђанин, 25 августа 1808 год. туже се Шабачком магистрату „за рачун Г. Јанка бимбашу цинцара, којег међу собом у ортаклуку имали о трговини“. Магистрат је решио тај спор тако што је тражио од Симе Димитрија, а по пристанку Цинцар Јанковом, да се закуне на своје потраживање и исказе, и овај се закleo у Шабачкој цркви „за рачун, који међу меном, Симом Димитрију, Димитрију Николају и Г. Јанком Бимбашом, за целу трговину имали јесмо“; примио је заклетву да ће му верно предати рачун и „ништа затајити“ неће и додаде да су била још два ортака: Димитријев брат Георгије и Настас Овчар из Земуна.

„После заклетве Г. Јанко Цинцар положио је 100 дуката у Магистрату, док горе поменути чист рачун по заклетви не пошаљу...“⁴⁸

У приложеном писму жали се Цинцар Јанко да је Митар Ђинтро, „који јест са мном ортаковао и више реченог Јанка (Николића из Уба) лађу сас јеспаном ферпотирао (издејствовао забрану на њу), код мене жива“. Дакле, Ђинтро је имао неке непречишћене рачуне с Цинцар Јанком па је успео да се стави забрана на лађу с робом Јанка Николића, јер је знао да је овај био у ортачкој трговини с Цинцар Јанком и на тај начин хтео да дође до свог потраживања. Међутим, војвода Јанко тада није имао „ни у чему помешаније“ са својим бившим ортаком Николићем. Зато увређени војвода пише: „Ако сам коме дужан, Земун од Кленка далеко ни-

је, нека изиђу на царску скелу да се пројеспанимо (обрачунамо) и један другог намиримо. Јошт до данас на мене није се нико заплакао да сам нечије занео (закинуо). Заиста и од данас нећу“. — Ово су крупне и лепе речи. Много значи за оно сурово доба „на мене није се нико заплакао да сам нечије занео“. Из већ цитираног решења Шабачког магистрата види се да је Јанко пристао да се Симо Димитрије закуне на своје потраживање и платио што је онај тражио.

Војвода је осуђивао поступак Ђинтре и њему сличних „што на царским скелама смутњу чине и нечије за некога ферпотирају“. — И он је вероватно имао нечије облигације на време неисплаћене кад вели „ја имам и данас у мојим рукама до 4000 гроша, то исто могу и ја учинити, но пута није да се смутња и кавга по скелама гради и трговине са оваковим делима затварају без икакве нужде“. Као прави трговац, увиђаван и паметан човек, Јанко хоће мирна решења, јер су ту могућа и потребна. Колико трговачко-економског смисла за овакав посао!

Земунски магистрат није могао да му изиђе у сусрет: није му послао Митра Ђинтру, јер му такво лице није било познато у Земуну, па моли Команду у Митровици да о томе извести војводу Јанка, пошто Магистрат не стоји у директној преписци са страним лицима или властима.⁴⁹

VII

Из Совјета народња

на слав(ну) ц. кр. Земунску војену команду —

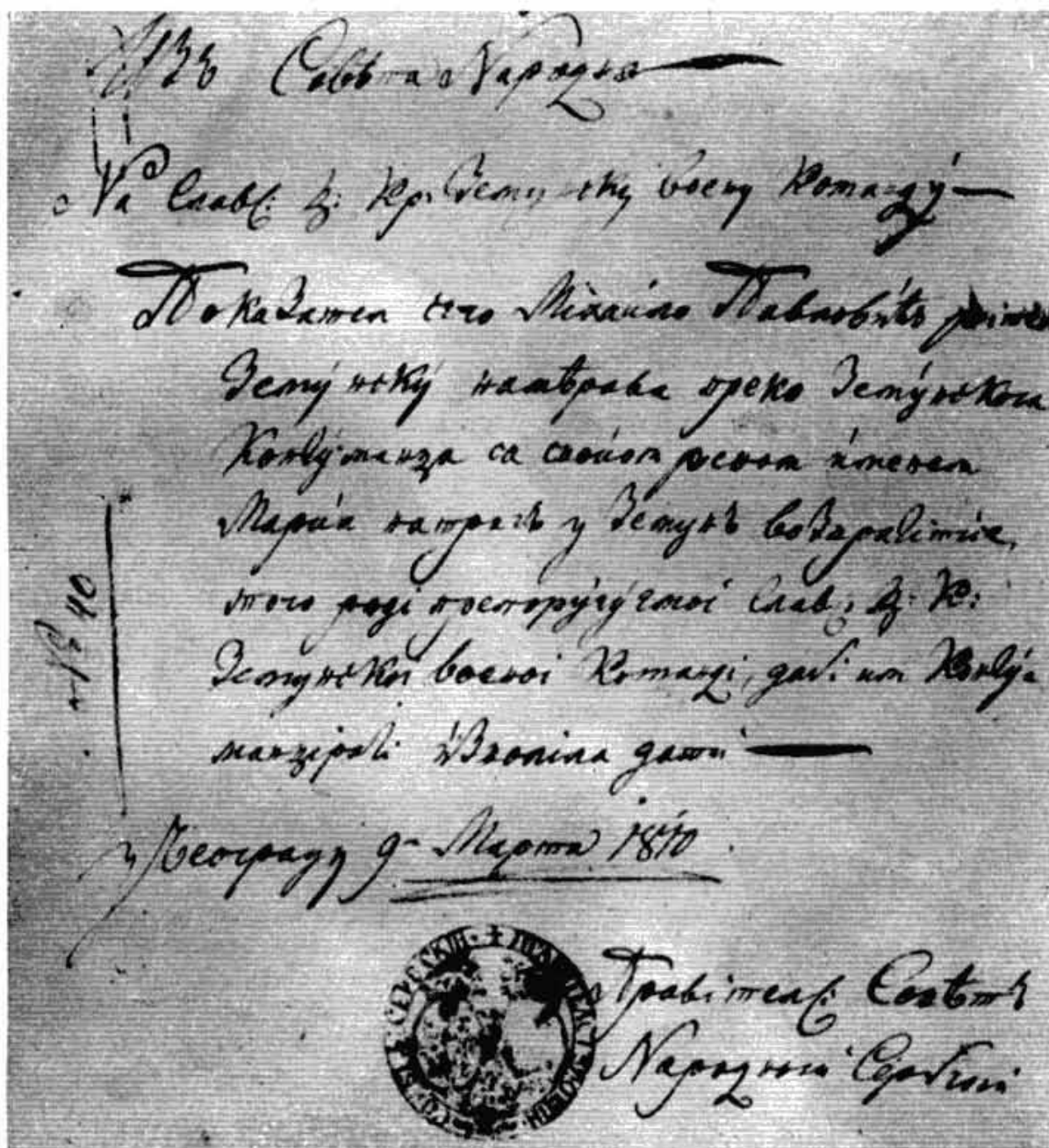
Показатељ сего Михаило Павловић, житељ земунски, намерава преко Земунскога контуманца са својом женом именем Марија натраг у Земун возвратити се, тога ради препоручујемо и[х] слав[ној] ц. к. Земунској војеној команди, да би им контуманцирати изволила дати.

У Београду, 9 марта 1810.

Правител[ствујушчи]
совјет народни сербски
(М. П.)

⁴⁸ Гласник Срп. учен. друштва, I (1863), Протокол Шабачког магистрата, 67/68.

⁴⁹ ГДАБ — ЗМ, 1809. Ј. бр. 2236.

Сл. 7 — Факсимил акта Правителствујућег Совјета којим препоручује именоване Земунској војној команди да им дозволи контумацирање (Оригинал Град. држ. архива у Београду, Земун. магистрат, 1810, J. 1350)

Михаило Павловић, царско-краљевски поданик и становник Земуна, био је са својом женом Маријом у Србији, свакако по дозволи, ради неког посла или да обиђе своје рођаке.

Враћајући се кући у Земун, обратио се Правителствујућем совјету за пи-

смену препоруку да не би имао неку незгоду, као што су је имали они који су без дозволе прелазили у Србију, добио ју је и то је приложени докуменат.

Из отпусне листе (Sanitäts-Fede) Земунског контумаца, коју је добио Михаило Павловић приликом изласка, ви-

ди се да је по занимању био земљорадник, ожењен, човек од 52 године, с поднесеном дозволом (Erglaubnisschein) Српског сената, датираном 9 марта 1810 год.; да је ступио у Контумац 22 марта, у њему провео седам дана заједно са својим стварима и женом Маријом, да је изишао потпуно здрав и, „пошто је предан овдашњем Магистрату, биће упућен Војној команди, заједно са са слушањем, ради примања потребног пасоша“.⁵⁰ Из Контумаца је изишао 29 марта 1810 године.

VIII

Високославни Правителствујушчи совјет!

Правителствујушћему совјету имамо чест всепокорно представити кривицу Петра Теодоровича Бугарчета, поданика г. к. и житеља земунског, и његовог слуге Мијаила Арсенијевича: како су дошли на нашу страну са писмом турским, у ком писму пише се г. Живковички и Тосуну Турчину и целој фамили Тосуновој, да како Живковичка и Тосун Турчин писмо виде, тако оно вече у чамац вишеречених седну, и тако да ће их они у Земун однети, а из Земуна пратићеду се у Адакале. То је писмо њима, сирјеч, Петру Бугарчету и његовом слуги Мијаилу Арсенијевичу Нешко Лисичко дао, који је Нешко прије Алај-бега и 17 душа из Београда у Земун ноћу украо и принео. Сада пак, када је писмо добио турско Нешко Лисичко да Г. Живковичку и Тосуна Турчина избави, Нешко није смео то учинити, јербо је чуо Нешко да се прочуло, да је Алај-бега и више фамилија принео, и зато је послао Петра Бугарчета и његовог слугу да Тосуна Турчина с целом фамилијом и г. Живковичку принесу.

То зло дело Правителствујушћему совјету Петра Бугарчета и његовог слуге представљајући остајемо истинити

у Београду, маја 3 810

Магистрат београдски
(М. П.)

Овим актом Магистрат београдски објашњава Правителствујушћем совјету кривицу ухапшених Петра Теодоро-

вића Бугарчета и „његовог слуге“ Мијаила Арсенијевича, земунских житеља и аустријских поданика.

Док су царски Турци бодрили Србе у почетку Првог устанка противу дахија и јаничара, па су их чак и помагали, они су доцније, кад су Срби прихватили борбу и са султаном, потпуно охладели према њима.

По паду београдске вароши у устаничке руке (12) XII 1806 г., а особито после пада београдске тврђаве 7. I. 1807 г., затекло се у Београду доста Турака и турских породица које су стрепиле за свој живот од нових господара.

Кад је Сулејман паша, на поласку за Цариград, 7/19 марта 1807 год. убијен са преко педесет Турака пратње код данашње „Пашине чесме“, а потом настао покољ и над засталим београдским Турцима, многе Туркиње су с децом доцније пребегле у Земунски контумац.⁵¹

У Земуну је тада било доста Турака избеглица и они су настојали да што пре дођу до својих породица, рођака или познаника. Разумљиво је да су тражили погодне људе, плаћајући им добро за то, да им ноћу, крадом, преведу жељена лица из Београда. Већ у јуну је Рота, контумацки тумач, превео жену и сестру чувеног Дели Ахмета и за то је морао да одговара.⁵² Ноћу 4/5 септембра те године, Туркиња Дуди Кадум и њена кћи с три детета преведени су крадом из Београда на Ратно Острво, а оданде одведени у Земунски контумац. — Младен Миловановић, командант Београда, кривио је за ту крађу Флору Стојкова, контумацког момка, и претио му да ће га због тога убити чим га буде видео. Он је морао да се правда.⁵³ Из овог акта се види да је Нешко Лисички 1810 год. „Алај-бега и 17 душа из Београда у Земун ноћу украо и пренео.“

Дакле, тајно пребацивање Турака и њихових породица из Београда у Зе-

⁵¹ Вук, *Истор. и етногр. списи* I, 76; А. Ивић, *Списи бечких архива* IV, 534.

⁵² А. Ивић, *Списи бечких архива* IV, 746/47.

⁵³ ГДАВ — ЗМ, 1807, Ј. бр. 1100; 1808, Ј. бр. 138.

⁵⁰ ГДАВ — ЗМ, 1810, Ј. бр. 1350.

Сл. 8а — Крај осмог документа (сл. 8)

мун почело је убрзо по паду града у српске руке и настављало се из године у годину крај све смотре и паске.

Магистрат београдски не наводи у свом акту где су и кад су Петар Тодоровић и његов слуга ухваћени, него само вели да су „дошли на нашу страну са писмом турским, у ком писму пише се г-ђи Живковички и Тосуну Турчину и целој фамилији Тосуновој, да... како писмо виде, „таки оно вече у чамац вишеречених седну и тако да ће их они у Земун однети, а из Земуна пратићеду се у Адакале.“

Дознавши да се ови људи налазе у београдском затвору, Војна команда у Земуну се јако заузела да их избави из затвора и уверила Правителствујушчи совјет да ће кривица виновника бити тачно испитана и они од своје надлежне власти кажњени по заслуги, те их је на тај начин добила, односно избавила из Београда, и предала Земунском магистрату као надлежној власти да с њима поступи по закону и о томе је обавести.⁵⁴

На саслушању у Земунском магистрату од 23 маја 1810 год., Петар Тео-

доровић је изјавио да је претходне године (1809) био осуђен на полугодишњи јавни рад што је без дозволе био у Србији. А за овај случај вели: „23 априла сам с Михаилом Арсенијевићем отишао у Дубоку Адицу (у Сави) и онде сам секао дрва за притке. Кад смо већ доста дрва насекли, сакупили и хтели с њима да се одвеземо кући, четири Србијанца су ту дошли, псовали нам немачку веру, одвели нас на српску страну и тукли; један од њих је рекао да нас побију, а други: „Немој да их побијемо, него да их добро измлатимо и они ће нам дати новац.“ Одузели су ми три дуката, и како нисам више ништа имао они су ме стално тукли док нису наишли неки људи који су носили главу Милоја Петровића из Шапца у Београд, и један од њих рекао: „Зашто бијете човека? Не туците га, вежите га, ако је што скривио, и водите у Београд.“ На то су мене и Михаила Арсенијевића везали и отерали у Београд, где су нас, не казавши нам због чега, затворили у једну собу општинске зграде и ту нас држали осам дана. После осам дана одвели су нас у кулу Небојшу и у њој, не саслушавши нас, држали до 10 овог месеца, а тада су нас извели из поме-

⁵⁴ Ibid., 1810, J. бр. 855.

нуте куле, ударили сваком по тридесет батина па потом послали у овдашњи Контумац.

Мени је пре овога, рано изјутра, кад сам пошао да сечем притке, Нешко Н. дао два писма с молбом да их истога дана, по људима који су долазили у Контумац, пошаљем у Београд Стевану Живковићу. Али пошто нисам никога из Београда нашао у Контумацу, ја сам писма, заједно с једном облигацијом Нешка Н. на 200 фор., задржао код себе, што су ми и једно и друго одузели Србијанци. Не знам шта је писано у писмима, а о ономе зашто се теретим, наиме да сам хтео госпођу Живковићку и Турчина Тосуна с његовом породицом да преведем овамо, није ми ништа познато — такав ми налог није никад дат.“

Исто је тако изјавио на свом саслушању и Михаило Арсенијевић.⁵⁵

Непознато нам је за сада ко је овај Тосун.

За Живковићку се може поуздано тврдити да је друга жена Стевана Живковића, трговца и врло угледне личности међу устаничким старешинама. Она је раније била жена Аганлијина и звала се Руниша Ханум, а после насилног крштења добила име Љубица. Како је стално желела да се врати ранијој вери, она је гледала да побегне из ђаурске средине. Ту је жељу и намеру испољила нешто доцније, 1817 год., кад је била с ћерком у Новом Саду, а Стеван у својству „пензионисаног руског пуковника“ у Русији. Новембра 1817 г. „Љубица је поднела молбу владару (аустријском) да јој се допусти повратак у Турску где је и рођена.“ Кад је после, поводом тога, саслушана, Љубица је изјавила да „на ту мисао о повратку није она дошла сад кад се нашао у невољи, него и кад је била у највећем благостању, није се могла измирити с тим да остане у хришћанству које је примила на силу, него је упорно чувала мухамеданску веру у којој се родила, у којој жели и умрети.“⁵⁶

⁵⁵ Ibid., 1810, J. бр. 974.

А Љубица је „у највећем благостању“ била баш тада (год. 1810), јер њен муж Стеван, држећи „све малте (ђумрукане), поштанске и караванске послове у закупу“^{56а} „тако је био богат да је по десет хиљада дуката совјету давао у зајам.“⁵⁷ После тога је Стеван пао у немилост и био затворен (1811) као љути противник Карађорђевић и његове околине. — Узгред буди речено, Љубица није отишла у Турску него је, добивши пасош, с ћерком отпутовала у Русију своме мужу Стевану.

Што је Петар Теодоровић на свом саслушању рекао да је добивена писма од Нешка Н. имао да пошаље у Београд Стевану Живковићу, то значи, нема сумње, гђи Живковићки лично. Стеван је, додуше, у то време био сав у табору Карађорђевић и Младеновић противника, али је мало вероватно да би своју насилно покрштену жену, ради вајног обезбеђења, слао с Турчином Тосуном и његовом породицом у Земун.

Најзад да кажемо нешто и о постанку и организацији Магистрата београдског.

Прву вест о томе имамо од 2-XI-1807 г. Барон Симпшен, командант Славонске генералне команде у Петроварадину, јављајући надвојводи Лудвигу у Бечу новости из Србије, вели: „У Београду се организовао Магистрат коме стоје на челу Петар Ичко као претседник, а Михаљ Грујић (Михаило Грујовић) као полицај-комесар.“⁵⁸ Дан после тога, Перш, обрштар Војне команде у Земуну, известио је Симпшена: „Из свите генералног конзула (Родофиникина) један капетан је наименован и постављен за полицај-директора, а Петар Ичко за претседника с дванаест пандура.“⁵⁹ Нешто касније, 26-XI-1807, мајор Кљуновић из Ковина, јављајући надвојводи Лудвигу уходске вести, вели: „У Бео-

⁵⁶ В. Стајић, Нови Сад од 1748—1848 г., Споменница града Н. Сада, Издање Историског друштва, Н. Сад 1933, 66.

^{56а} А. Ивић, Списи бечких архива IV, 752.

⁵⁷ Вук, Истор. и етнограф. списи I, 75.

⁵⁸ А. Ивић, Списи бечких архива IV, 899.

⁵⁹ Ibid., 903.

граду је установљен Магистрат, изабрани су већници и остали потребан персонал, а староседиоцима, као и странцима који су у њему купили куће, дато је грађанско право, као што је то у нашим државама (земљама).⁶⁰ Из једног још доцнијег Першовог извештаја Симпшену (21-I-1808) види се да је онај руски официр, који је у Полициској управи био највише надзорно лице, био Илија Теодоровић Новокрштени, а Михаило Грујевић писар полициске управе.⁶¹

⁶⁰ *Ibid.*, 982.

⁶¹ А. Ивић, *Списи бечких архива V*, 114.

Пошто је овај рад већ био дат у штампу, управа Градске библиотеке у Београду предала је Градској државној архиви у истом месту повећи свежањ аката и разних докумената, повађених, не знамо у коју сврху, из архиве Земунског магистрата док се ова налазила на чувању код Градске библиотеке. У том свежњу је било и пет докумената из доба Првог српског устанка, и то: 2 пасоша, 1 издат од Правителствујућег совјета а 1 од Магистрата београдског, 1 писмо поп Луке Лазаревића, 1 спроводни акт Правител. совјета и 1 тескера (признаница) београдског ђумругије.

HUIT DOCUMENTS INÉDITS SUR LA PREMIÈRE INSURRECTION SERBE

T. ILIĆ

Dans les Archives de l'ancienne Mairie de Zemun, qui constituent le fond le plus ancien et le plus important des Archives d'Etat de la ville de Beograd, huit documents en caractères cyrilliques furent trouvés, documents émanant des autorités serbes du temps de la Première insurrection. Ces documents, inconnus jusqu'à ce jour, viennent d'être publiés pour la première fois. Il s'agit des documents suivants, classés par ordre chronologique:

1. Copie de l'attestation de Miloje Petrović, chef des »gardes armées« à Beograd, datée du 29.VII.1801, certifiant au nom de toute la nation et par ordre de son chef Djordje Petrović, avoir touché l'approvisionnement indispensable à la population. Il accuse réception et déclare qu'il compte en recevoir encore dans l'avenir.

2. Le certificat du Conseil Administratif Suprême (Pravitelstvjuščij Sovjet) du 1er février 1808, confirmant que Jovan Petrović, forgeron, et Mihajlo Nadj, charron, tous les deux sujets autrichiens, ont séjourné en Serbie de 1807 au mois de janvier 1808, avec la permission des autorités, qu'ils y ont »abattu du bois de construction et fabriqué

du charbon de bois. Leur conduite était honnête, dit le certificat, ils ne se sont livrés à aucun autre travail et ne se sont pas laissés entraîner dans d'autres affaires ou spéculations«. Selon toute probabilité, ils ont — au cours de leur séjour — fabriqué et enchâssé de fer des canons destinés aux insurgés.

3. Un acte, du District militaire de Smederevo adressé à la Mairie de Zemun, daté du 10 avril 1808, recommandant Petar d'Užice et priant la Mairie de lui venir en aide dans ses recherches d'un certain Nikola Bušak de Zemun, »qui a erré à travers la Serbie« et a dévalisé deux personnes de Smederevo, les a dépouillés de leur argent et de certains objets de valeur. Le sceau apposé sur cet acte est très intéressant.

4. Une attestation de Trpko Popović, datée du 16 octobre 1801, légalisée à la Mairie de Beograd, certifie que Dragutin, commerçant de Zemun, a payé son commissionnaire Bećir de Krupanj. Le cachet de la Mairie y est très net.

5. Un acte de Janko Popović, chef militaire de Šabac, daté du 22 septembre 1809, adressé à la Mairie de Zemun, demandant

aux autorités d'envoyer au bac de Klenak, Mitar Čiltra de Zemun pour qu'il discute avec lui des raisons de la saisie du bateau, transportant la marchandise de Janko Nikolić, son ancien associé d'Ub.

6. Copie d'un acte du Conseil Administratif Suprême (Pravitelstvjuščij Sovjet) daté du 23 septembre 1809, adressé à la Mairie de Zemun demandant de contraindre Sima Mitrović et Nasta Ovčar, commerçants de Zemun, à payer à Jovan Mitrović de Dobrača (Serbie) leur dette de 14.700 piastres pour que ce dernier puisse répondre à ses obligations envers d'autres commerçants de Zemun.

7. Un acte du Conseil Administratif Suprême (Pravitelstvjuščij Sovjet) du 9 mars

1810 adressé au Gouvernement Militaire de Zemun recommandant Mihajlo Pavlović, citoyen de Zemun et demandant que les autorités le laissent librement passer la frontière et retourner à Zemun de Serbie, avec sa femme.

8. Un acte de la Mairie de Beograd du 3 mai 1810 adressé au Conseil Suprême, exposant le délit de Petar Todorović — Bugarče et de son valet, Mihajlo Arsenijević, tous les deux citoyens de Zemun, qui ont essayé de faire passer en fraude de Beograd à Zemun, la nuit, Madame Živković (probablement Ljubica, femme convertie de Stevan Živković ancien commerçant et commandant serbe et plus tard colonel russe) et le Turc Tosun, avec toute sa famille, dans le but de leur faire gagner ensuite Adakale.

Illustrations dans le texte:

Fig. 1 — Fac-similé d'une attestation (copie de l'époque) de Miloje Petrović à Miloš Urošević, accusant réception des marchandises (Archives d'Etat à Beograd, Magistrature de Zemun, 1807, J. 1530. Complément)

Fig. 1a — Fin du document précité

Fig. 2 — Copie du certificat établi par le Conseil Administratif et délivré à Jovan Kovač et son compagnon Mihajlo Nadj (Arch. d'Etat à Beograd, Zemun, Mairie 1808, J. 540, pièce jointe)

Fig. 3 — Photocopie de l'acte du commandement de Smederevo, demandant à la Mairie de Zemun d'obliger N. Bušak à payer ses dettes à deux citoyens de Smederevo (original aux Archives d'Etat à Beograd, Zemun, Mairie, 1808, J. 627)

Fig. 3a — Pièce jointe au document № 3

Fig. 4 — Photocopie d'attestation de Trpko Popović, affirmant que Dragutin Milutinović a payé son compagnon Bećir de Krupanj (original aux Archives d'Etat à Beograd, Zemun, Mairie, 1808, J. 627)

Fig. 5 — Photocopie de l'acte du Conseil Administratif, demandant au Commandement Militaire d'obliger deux citoyens de Zemun à payer leurs dettes à Jovan Dobrača (original aux Archives d'Etat à Beograd, Zemun, Mairie 1809, J. 2184/2128, pièce jointe)

Fig. 6a, — Photocopies des lettres de Cincar-
6b Janko à la Mairie de Zemun (Originaux aux Archives d'Etat à Beograd, Zemun, Mairie 1809, J. 2236)

Fig. 6c — Photocopie de l'adresse sur la lettre de Cincar-Janko à la Mairie de Zemun

Fig. 7 — Photocopie d'un acte du Conseil Administratif, recommandant au Commandement militaire de Zemun les dites personnes pour que ce dernier leur permette le passage (Arch. d'Etat, Zemun, Mairie, 1810, J. 1350).

Fig. 8a, — Photocopie d'une lettre de la Magi-
8b strature de Beograd au Conseil Administratif, informant ce dernier du délit de Petar Teodorović dit Bugarče de Zemun et de son valet (original aux Archives d'Etat à Beograd, Zemun, Mairie, 1810, J. 975, pièce jointe).